

Täysistunto

Torstai 3.6.2021 klo 15.59—19.53

7. Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön Suomen valtuuskunnan kertomus Etyjin parlamentaarisen yleiskokouksen toiminnasta vuonna 2020

Kertomus K 15/2021 vp

Lähetekeskustelu

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Lähetekeskustelua varten esitellään päiväjärjestyksen 7. asia. Puhemiesneuvosto ehdottaa, että asia lähetetään ulkoasiainvaliokuntaan.

Lähetekeskustelua varten varataan enintään 45 minuuttia. Asian käsittelyssä noudatetaan aikataulutettujen asioiden osalta sovittuja menettelytapoja. — Keskusteluun. Edustaja Junnila, olkaa hyvä, esittely.

Keskustelu

18.52 **Vilhelm Junnila ps** (esittelypuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Jatketaan näitä edellisen puhujan sivuamia asioita myös Valko-Venäjistä, mutta käydään hieman ensin Etyjin viime vuotta läpi. Tämä Etyjin parlamentaarinen yleiskokoushan perustettiin 1992 itsenäiseksi toimielimeksi tukemaan jäsenmaiden työtä Euroopan turvallisuuden hyväksi. Sen tehtävänä on keskustella ja ottaa kantaa Etyjin alueella esiintyviin kiistoihin ja Etyjsitoumusten noudattamiseen jäsenmaissa, ja pandemia vaikutti tietenkin myös yleiskokouksen toimintaan hyvin merkittävästi paljastamalla puutteita esimerkiksi yleiskokouksen säännöissä. Säännöissä ei ole määräyksiä, jotka mahdollistaisivat kokousten järjestämisen muutoin kuin kasvokkain, ja siksi myös yleiskokouksen vuosi-istunto Vancouverissa peruutettiin ja yleiskokouksen johtohenkilöiden vaalitkin siirrettiin vuodella eteenpäin. Edustaja Kanerva toimi siten yleiskokouksen emerituspresidenttinä ikään kuin ylimääräisen vuoden — kun uutta ei valittu pandemian siirron vuoksi — ja edustaja Kauma kansalaisyhteisön erityisedustajana. Keskustelu on jatkunut erittäin vilkkaana myös etäyhteyksien avulla, vaikka yleiskokouksen yhteistä kannanottoa eli loppuasiakirjaa ei voitukaan hyväksyä.

Näiden virallisempien istuntojen sijaan yleiskokouksen puheenjohtajisto, sääntömääräiset komiteat sekä erityisedustajat ja työryhmät ovat järjestäneet runsaasti erilaisia verkko-seminaareja. On todennäköistä, että näiden kokouksien määrä on ollut jopa suurempi kuin normaalina vuonna, ja ehkä tässä on syytä todeta, että tilanne on jatkunut samanlaisena myös tänä vuonna. Tänä vuonna yhteisiä kokouksia on tässä vaiheessa ollut jo varmaan aika lähellä sitä määrää, mitä oli koko viime vuonna, eli tässä on myös hyvin paljon ihmisten aktiivisuus tämän muuttuneen debatin vuoksi siirtynyt verkkoon ja aktivoitunut.

Monissa verkkokokouksissa on keskusteltu pandemian yhteiskunnallisista seurauksista ja ehkä nyt tavallaan tämän ensivuoden jälkeen useaan otteeseen sitten myös vaikutuksista turvallisuuteen ja demokratiaan, ja vaikka päähuomio on ollut pandemiassa, niin useissa

Pöytäkirjan asiakohta PTK 70/2021 vp

kannanotoissa on korostettu, että pandemia ei saa viedä huomiota Etyjin varsinaisista turvallisuuspolitiikan ja demokratian aiheista. Ehkä oma henkilökohtainen huomio myös on ollut se, että tavallaan sen Etyjin ydintoiminnan ja näiden turvallisuuskysymyksien lisäksi on tullut hyvin paljon tällaisia tavallaan sekundäärisiä aiheita myös Etyjin ohjelmaan, mikä sinällään voi myös viedä keskustelua pois sitten näistä varsinaisista ja perinteisemmistä turvallisuuskysymyksistä ja kysymyksistä, jotka suoraan liittyvät demokratiaan.

Suomella on tällä hetkellä siis kaksi edustajaa yleiskokouksen puheenjohtajistossa, ja yleiskokous on vuosikymmenien aikana luonut toimivan keskusteluyhteyden Etyjin hallitusten välisen sektorin eli instituutioiden kanssa. Yleiskokouksen presidentillä on tilaisuus pari kertaa vuodessa puhua myös Etyjin pysyvässä neuvostossa. Tämä pysyvä neuvosto siis koostuu Etyjin osanottajamaiden suurlähettiläistä. Etyj-maiden hallitukset eivät viime vuonna päässeet yksimielisyyteen neljän instituution johtajanimityksistä, mikä sitten tavallaan vei koko järjestön institutionaaliseen kriisiin. Pääsihteerin tehtävää ryhtyi hoitamaan väliaikaisesti Etyjin konfliktinestokeskuksen johtaja Tuula Yrjölä. Tässä tilanteessa yleiskokous lähetti heinäkuussa aiheesta kirjeen Etyj-maiden ulkoministereille, mukaan lukien ministeri Haavistolle. Kirjeessä peräänkuulutettiin aitoa poliittista johtajuutta. Nimityksistä päästiin onneksi yksimielisyyteen sitten joulukuun ulkoministerikokouksessa.

Etyjin yleistilanteesta vielä hieman: Ensi vuonna tulee kuluneeksi 30 vuotta yleiskokouksen perustamisesta ja vuonna 2025 tulee kuluneeksi 50 vuotta varsinaisen Etyk-prosessin alusta. Nämä merkivuodet antavat aiheita pohdiskeluun järjestön tilasta ja tehtävästä, ja niin kutsuttu Helsinki+50, jonka puitteissa näitä asioita pohdiskellaan, on myös ollut agendalla oikeastaan koko tämän alkuvuoden, ja keskustelua on käyty yleiskokouksen mahdollisuuksista ja toimista, joiden tavoitteena on vahvistaa Etyjin toimintakykyä ylipäätään, mutta myös poliittista roolia, ja sitten erityisesti paneutua näihin konflikteihin ja kriiseihin ennalta ehkäiseviin kysymyksiin järjestötasolla ja tukemaan kenttämissioiden toimintaa pitäen tätä 50-vuotismerkivuotta silmällä.

Täytynee varmaan mainita, että pandemia on vaikuttanut merkittävästi myös vaalitarkkailuun. Siinä Etyj on kuitenkin kohtuullisen hyvin onnistunut — myös Suomi, joka on osallistunut useisiin missioihin yhdessä Euroopan neuvoston kanssa. Näitä on kuitenkin pystytty toteuttamaan tämän kriisin ajanakin, ja se on ehkä semmoinen hyvä ja hienosti sujuneen yhteistyön osoitus ja ymmärrys tilanteesta, että jos näissä muissa asioissa on ollut institutionaalisia kriisejä, niin tämä ihan keskeinen tehtävä on onnistuttu hoitamaan kohtuullisen hyvin muuttuneesta tilanteesta huolimatta.

Tietenkin nämä hätätilat ja poikkeuslait, rajaustoiminnot ovat vaikuttaneet demokraattisiin prosesseihin eri maissa ja myös vaaleihin, eli näitä on sitten siirretty — myös meillä Suomessa, kuten hyvin tiedämme. Pandemian vaikeutuessa jotkut maat siis peruuttivat ja lykkäsivät vaalejaan, ja tämä vaikutti siten, että tarkkailut siirtyivät, joissakin maissa kokonaan peruuntuivatkin, ja toteutettiin sitten suppeammilla tarkkailuvaltuuskunnilla.

Viime vuonna yleiskokous esimerkiksi lähetti ensisijaisesti parlamenttivaaleihin ja tapauskohtaisesti myös presidentinvaaleihin tarkkailijoita, mutta — aiemmassa puheenvuorossa kun mainittiin Valko-Venäjä — tarkkailijoita ei lähetetty Valko-Venäjän presidentinvaaleihin 2020. Keskustelu niistä ja niitä seuranneista tapahtumista kuitenkin puhutti Etyjin parlamentaarikkoja hyvin vahvasti. [Kimmo Kiljusen välihuuto] — Vaikka tämä sitten ei suoranaisesti tai välttämättä tähän pandemiaan liittynyt, kuten tuolta hyvin todettiin. Syyskuussa puheenjohtajisto järjesti virtuaalikokouksen, johon osallistui Valko-Venäjän valtuuskunnan puheenjohtaja Savinyh ja oppositiohahmo Tsihanouskaja, ja tämä on

Pöytäkirjan asiakohta PTK 70/2021 vp

harvoja tilaisuuksia, joissa molemmat osapuolet olivat läsnä, vaikkakin sitten virtuaalisestikin. Sitten yleiskokouksen emerituspresidentti Kanervan kutsusta myös Tsihanouskaja vieraili Suomessakin tämän vuoden tammikuussa.

Marraskuun USA:n yleisvaalien ja presidentinvaalien tulos on meille kaikille tuttu. Sinne osallistui Suomen valtuuskunnasta allekirjoittaneen lisäksi edustaja Kauma. Tästäkin on myös keskustelu jatkunut hyvin värikkäänä yhdysvaltalaislehdissä, kuten tiedämme, mutta keskustellaan siitä jossakin toisessa yhteydessä.

Tämän keskustelun aiheenahan oli viime vuoden toiminta, mutta sallittakoon muutama kommentti myös tämän vuoden toiminnasta. Vaalitarkkailu siis jatkuu. Tässä alkuvuonna oli vaalit myös Kirgisiassa, mihin Suomen valtuuskuntakin osallistui, ja tämän lisäksi myös Bulgariassa on järjestetty vaalit, vaikka sinne emme saaneet valtuuskuntaa lähetettyä, mutta esimerkiksi Albaniaan sitten saimme.

Nyt tässä ovat tuloillaan Armenian presidentinvaalit, ja siihen osallistuu myös edustaja Kiljunen tuolta yleisöstä Euroopan neuvoston puitteissa, ja sitten myös Etyj-valtuuskunta yhteensä kolmella jäsenellä. Siellähän on ollut hyvin värikäs tilanne, ja pääministeri sitten myös ilmoitti erostaan tavallaan pitkällisen prosessin ja painostuksen jälkeen, mutta on nähtävissä, että sielläkin tilanne vakiintuu, kun tämä, ehkä ei enää niinkään edes poliittinen kysymys, vaan sanotaanko tällainen kansan hegemoniallinen ja nationalistinen tunne, on saatu hieman sivuutettua. Tämän Nagorno-Karabahin sodan tilanteethan muuttuivat sillä tavalla, että se on hyvin, hyvin syvästi vaikuttanut armenialaisiin ihmisiin, ja tämä on sitten vielä kärjistänyt tätä tilannetta. Eli tässä ei ole pelkästään edes politiikasta tai näiden Venäjän tai Turkin ja muiden vaikutuksista kyse, vaan tämä on ollut tämmöinen, sanotaanko kansallinen katastrofitilanne, ja se on myös jo vaikuttanut tähän, [Puhemies koputtaa] millä tavalla tätä prosessia on viety eteenpäin.

Mutta mainittakoon se, että tässä valmistaudutaan tämän vuoden täysistuntoon, joka siis järjestetään hybridimuodossa: pysyvä komitea kokoontuu Wienissä, mutta muilta osin se ja myös äänestykset hoidetaan etänä, kun tämä sääntöprosessi on nyt saatu vietyä eteenpäin. Siellä mielenkiintoista on se, että Suomen valtuuskunnalla on ehdokas puheenjohtajiston jäseneksi: edustaja Kauma on ehdolla yleiskokouksen varapresidentiksi, ja hänellä on [Puhemies koputtaa] koko valtuuskuntamme tuki takanaan. Todettakoon vielä, että varsinaiseen presidentin tehtävään on ehdolla kaksi ehdokasta, norjalainen Henriksen ja ruotsalainen Cederfelt, eli aika erikoinen tilanne, että meillä on Pohjoismaista kaksi varsinaista presidenttiehdokasta. Normaalitilanteessa tämä olisi hyvin haastavaa valinnan kannalta, [Puhemies koputtaa] mutta molemmat ovat aika vahvoissa asemissa, ja muita ehdokkaita ei tähän mennessä ole [Puhemies: Kiitoksia! Aika!] ilmoittautunut.

Arvoisa puhemies, jos ihan hetken vielä voin jatkaa?

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: On mennyt jo reilu minuutti yli.

Mainitsisin vielä siitä, että NB8 eli Pohjoismaiden ja Baltian maiden edustajat ovat kokoontuneet, ja he ovat myös koordinoineet yhteistyötä näissä henkilövalinnoissa. Vahva uskomus on, että sekä edustaja Kauma että myös sitten jompikumpi näistä tullaan valitsemaan Etyjin presidentiksi, eli Pohjoismaiden edustus tältä osin vaikuttaa hyvin lupaavalta. — Kiitoksia.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 70/2021 vp

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Kiitoksia perusteellisesta esityksestä menneeseen ja tulevaan. — Sitten mennään edustaja Kiljusen puheenvuoroon. — Kiljunen, Kimmo.

19.05 Kimmo Kiljunen sd: Arvoisa puhemies! Minäkin mielelläni puhun muutaman sanan tästä Etyjin parlamentaarisesta yleiskokouksesta. Olen sen pitkäaikainen varapresidentti ollut ja ollut useissa tehtävissä siinä järjestössä, muun muassa Keski-Aasian ja Moldovan erityisedustajana useita vuosia, ja edelleenkin olen mukana tässä valtuuskunnan työssä.

Mutta kun puhutaan Etyjistä, niin ihan ensimmäiseksi täytyy ottaa sana ”Helsingin henki”. Tämä järjestö, jos mikä, on sen Helsingissä 1975 pidetyn Etyk-konferenssin seuraaja. Aivan olennaisesti järjestö muuttui tietysti vuonna 91, kun Pariisin sopimus allekirjoitettiin ja otettiin tavallaan uusi alku koko eurooppalaisen turva-arkkitehtuurin luonnille ja yhteistyölle. Silloin vakiintui tähän poliittiseen keskusteluun käsite ”laaja turvallisuus”, ja se on hyvä tietysti tunnistaa, mitä me sillä laajalla turvallisuudella silloin tarkoitimme ja mitä sillä tarkoitamme erityisesti tänä päivänä, kun meillä on tämä laajan turvallisuuden käsite monella tavalla aktueeli sekä poliittisessa keskustelussa että myöskin polarisaation kautta, mikä nyt on tapahtunut Euroopassa. On hyvä muistuttaa, mitä se Helsingin henki pitää sisällään.

Laaja turvallisuushan voidaan määritellä ehkä kolmestakin kulmasta.

Yksi kulma on se, että turvallisuutta ei rakenneta toisen kustannuksella. Yhden turvatomuus on kaikkien yhteinen turvatomuus, ja silloin lähdettiin nimenomaan purkamaan pelotejärjestelmiä, jotka ovat toisinpäin, toiseen suuntaan uhka. Eli asevaraisuudelle haettiin uusia vaihtoehtoja, ja siihen syntyivät nämä olennaiset tekijät, jotka Etyjissä ovat edelleenkin runkotekijänä, nämä erilaiset luottamusta lisäävät toimet, joihin kaikki eurooppalaiset valtiot sitoutuvat. Valitettavasti kruununjalokivi näissä luottamuksellisissa toimissa eli tämä Open Skies -sopimusjärjestelmä on alkanut purkaantua — Trumpin Yhdysvallat vetäytyi siitä ensimmäisenä, ja nyt on myöskin Venäjä ilmoittanut vetäytyvänsä siitä — eli nämä avoimet lennot, joita voidaan tehdä: valvotaan sotilastukikohtia, varustautumista, sotaharjoituksia kansainvälisesti yhdessä. Tämä järjestelmä on alkanut nyt vahvasti rapautumaan Euroopassa, valitettavasti. Eli olemme siirtymässä yhä enemmän tähän jaetun turvallisuuden käsitteeseen pois tästä jakamattomasta — jakamattomasta sillä tavalla, että turvallisuus on pikemminkin ei yhteistyön varaista vaan jakautunutta — ja tässä ollaan ongelmallisessa tilanteessa.

Toinen uusi ulottuvuus ”laaja turvallisuus” -käsitteessä on tietysti se, että kysymys ei ole ainoastaan sotilaallisista uhista. Tämä pandemiatilanne tietenkin kertoo meille niistä turvallisuusriskeistä, jotka ovat paljon, paljon muutakin kuin vain sotilaallisia uhkakuvia: siinä voidaan lähteä liikenteeseen luonnononnettomuuksista, hajoavista valtioista voidaan lähteä liikkeelle, terrorismista, kansainvälisestä rikollisuudesta, niin edelleen ja niin edelleen — tämä on hyvin laaja käsite.

Ja kolmas, joka on se iso käsite, joka on myöskin muuttanut tämän turva-arkkitehtuurikeskustelun kansainvälisesti, on se, että me emme ”laaja turvallisuus” -käsitteessä puhu ainoastaan valtioiden turvallisuudesta vaan ihmisten turvallisuudesta. Sen takia tämä ihmis-oikeusperusteisuus tänä päivänä suomalaisessakin ulkopoliittisessa keskustelussa on niin avainkäsite. Se liittyy suoraan tähän laajaan turvallisuuteen. Eli me puhumme myöskin ihmisten oikeuksista ja turvallisuudesta, emme vain valtioiden koskemattomuudesta, joka

Pöytäkirjan asiakohta PTK 70/2021 vp

sekin on tärkeä asia. Sitä ei pidä aliarvioida missään tapauksessa tässä suhteessa, mutta se täydentyy tällä ihmisoikeusagendalla. Ja nämä ovat kaikki niitä isoja kysymyksiä, joissa Etyj-järjestelmä on ollut aktiivinen — myöskin Euroopan neuvosto on niissä aktiivinen nimienomaan laajan turvallisuuden lohkoilla — ja tämä on tärkeää tässä huomioida.

Edustaja Junnila tässä toi esille parlamentaarisen yleiskokouksen keskeisiä tehtäviä. Se tietysti tekee näitä säännöllisiä kokouksia, mutta se, missä se on ollut keskeisessä roolissa, on ollut kansainvälinen vaalitarkkailu. Etyj-järjestö, ennen kaikkea ODIHR, on siinä se ykköselin koko maailmassa, kaikkein pisimmälle viety metodologia liittyy vaalien seuranta-järjestelmään. Euroopan neuvostokin tekee näitä vaalitarkkailuja yhteistyössä ODIHRin ja Etyjin kanssa. Ne usein toteutetaan, tehdään, jopa julkilausumat, yhteisissä lehdistötilaisuuksissa. Yhteenvedot vaaleista tehdään yhdessä, näiden järjestöjen kesken. Mutta ehdottomasti Etyj ja ODIHR ovat tässä ykköstekijä. Se varsinainen asiantuntemus ja ennen kaikkea tämä pitkäaikainen vaalitarkkailu — long term — tapahtuu ODIHRin kautta, koska poliittinen seuranta, jota me poliitikot tehdään, on aina lyhytaikaista vaalitarkkailua. En mene näihin yksityiskohtiin, mutta tämä pandemiatilanne on vaikeuttanut molempien järjestöjen osalta nyt tätä vaalien tarkkailua ja seurantaa.

Sen lisäksi Etyj-järjestössä on hyvin keskeinen rooli näillä erilaisilla erityisedustajilla — special representatives — ja siellä ovat monet parlamentaarikot keskeisissä rooleissa. Viittasitte edustaja Kaumaan tällä hetkellä, mutta siellä monissa muissakin kohdissa Etyjin piirissä nämä erityisedustajat, parlamentaarikot tekevät sitä aktiivista, varsinaista työtä, joka ei näy kyllä julkisuudessa eikä näy välttämättä parlamentaarisen yleiskokouksen työssäkään muissa tilanteissa kuin silloin, kun näitä raportteja tehdään. Mutta se on konkreettista vaikuttamista sitten itse niissä yhteiskunnissa, joihin mennään, koska usein heihin suhtaudutaan... On kysymys sitten Moldovasta, Keski-Aasiasta, joistain muista maista, vaikkapa Valko-Venäjältä, niin jos sitä vain päästäisiin seuraamaan, niin näillä toimijoilla on suuri merkitys. Ja tämä on itse asiassa, arvoisa puhemies, sitä parlamentaarista, ulkopoliittista vaikuttamista, joka harvemmin näkyy ja tunnistetaan. Ja viittaa nyt muun muassa tähän ulkoasiainvaliokunnassa tänään käytävään selontekokeskusteluun. Me olemme tehneet nyt raporttia, ja haluamme selkeästi myöskin noteerata tämän parlamentaarisen työn eri tavalla kuin koskaan aikaisemmin.

Ja viimeisenä passuksena viittasitte tähän keskusteluun silloin syyskuun alussa, joka oli tietyllä tasolla semmoinen honeymoon-vaihe, dialogivaihe suhteessa Valko-Venäjään. Viittasitte siihen, kun Svetlana Tsihanouskaja ja Andrei Savinyh kävivät teillä Etyjissä keskustelun. Sitä ennen he olivat käyneet samalla tavalla keskustelun Euroopan neuvoston poliittisessa komiteassa. Mutta ehkä semmoisena kurioositeettina haluan sanoa: tiedän sen molempien osapuolten puolelta, että ainakin toinen näistä osapuolista — en rupea nimeämään tässä sitä — totesi: ”Minä en keskustellut sen vastapuolen kanssa, minä keskustelin parlamentaariselle yleiskokoukselle.” Eli sekin oli omalla tavallaan kriittinen hetki, hieno hetki, että se keskustelutilanne silloin oli. Ja sitä kohtihan pitäisi pyrkiä, että nämä keskeiset eri poliittiset toimijat Valko-Venäjällä löytäisivät ne aiheet, mistä ovat samaa mieltä. Niitä asioita, mistä ollaan eri mieltä, on paljon, mutta kun löytyisi edes ne asiat, mistä ollaan samaa mieltä, niin sillä tavalla se prosessi lähtisi eteenpäin.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Kiitoksia. — Ja edustaja Junnila, olkaa hyvä.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 70/2021 vp

19.12 **Vilhelm Junnila ps:** Arvoisa herra puhemies! Kun edustaja Kiljunen aloitti täällä keskustelun aiheesta, niin pureudutaan siihen hieman.

Jatkan tuosta edellisestä vielä sen verran, että kun NB8 eli Pohjoismaiden ja Baltian maiden Etyjin edustajat tuossa tapasivat, se oli itse asiassa se päivä, kun Ryanairin lentokone ohjattiin laskeutumaan Minskin lentokentälle. Otimme silloin myös yhteisen kannan siihen ja yhteyden lordi Peter Bownessiin, joka siis toimii tällä hetkellä yleiskokouksen presidenttinä. Hän on siinä asemassa sen vuoksi, että edellinen ei tullut valituksi Georgian parlamenttivaaleissa. Hän joutui sitten tavallaan kesken pandemian ja kesken kauden varapresidenttinä tähän tehtävään. Eli tässäkin oli hyvin mielenkiintoinen tilanne, kun Tsere-teli ei tullut valituksi Georgiassa. Hyvin värikästä on ollut Etyjin viime vuosi ja sitten tämänkin.

Tämän jälkeen Peter Bowness otti hyvin ankaran kannan siinä, että tässä tilanteessa ei voi seurauksetta ja vastuutta myöskään Valko-Venäjä olla. Tässä on ehkä kuitenkin vaikeutena se, että myös Etyj on ollut omassa roolissaan hieman ongelmissa. Viittaa vaikka Minsk-ryhmään, joka sitten taas ei nimestään huolimatta sen enempää liity Valko-Venäjään vaan Armenian ja Azerbaidžanin tilanteeseen. Ja kun tässä valtiolliset toimijat — Venäjä ja Turkki, muutamia mainitakseni — ovat yhä enemmän ottaneet sotilaallista otetta ja kasvattaneet turvallisuuspoliittista vaikutusvaltaansa siellä, niin tässä on Etyj valitettavasti jäänyt hieman sivurooliin, ja se on sellaista, mikä järjestön pitäisi pyrkiä yhdessä Venäjän ja Yhdysvaltojen kanssa oikeasti huomioimaan jatkossa. Tietenkin myös Turkki osana tätä prosessia on halunnut hieman jarruttaakin tätä tehtävää, koska on ollut ehkä heille suora-viivaisempaa toimia yhteistyössä Azerbaidžanin kanssa tässä kriisissä. Mutta ei voi olla myöskään niin — emme voi tuudittautua siihen ajatukseen — että Eurooppa voi aina katsoa sivusta, kun aivan sen lähituntumassa tapahtuu. Tämä on nyt oikeastaan aika surullinen esimerkki, mitä Vuoristo-Karabahissa tapahtui ja kuinka erityisesti EU-johtajat omalla reagoimattomuudellaan omalta osaltaan ottivat osaa tähän. Tässä on varmasti kaikilla parantamisen varaa.

Tuossa edustaja Kiljunen mainitsi erilaisia yleiskokouksen ryhmiä, jotka siellä toimivat ja jotka ovat tavallaan yleiskokouksen yhteydessä mutta eivät välttämättä edes virallisia. Tietenkin erityisedustajat ovat omassa virallisessa toiminnassaan, mutta näitä on paljon, ja näissä itse asiassa moneen asiaan pureudutaan hyvin syvällisesti ja siltä osin voidaan vaikuttaa myös konfliktien ehkäisyyn ja tähän ydintoimintaan, joka on vaalitarkkailut, ja sen kehittämiseen, kuten tuossa mainittiin.

Unohdin tuossa aiemmin mainita, että myös Moldovassa on heinäkuun alussa vaalit ja niihinkin myös Suomen delegaatio osallistuu, ei ehkä niin suurella panoksella kuin vaikka Yhdysvaltoihin, mutta olemme kuitenkin siellä läsnä. Myös edustaja Kauma on omalta osaltaan vastuussa tästä Moldovan missiosta.

Etyjissä valitaan siis kahdeksan varapresidenttiä. Ehdokkaita on tällä hetkellä noin kymmenen, eli siltä osin on hyvin vahvakin asetelma, että Suomen valtuuskunta tässä saa yhden varapresidentin. Mutta tällä äänestyksen lopputuloksella on merkitystä siinä järjestyksessä, mihin nämä ehdokkaat asetetaan. Käytännössä eniten ääniä saaneiden virkakausi kestää kolme vuotta ja vähiten näistä kahdeksasta saaneella se kestää yhden vuoden. Eli sellaista merkitystä sillä kuitenkin on.

Sitten tuossa edustaja Kiljunen mainitsi Open Skies -sopimuksen. No, se on tietenkin symbolisesti hyvin merkittävä mutta — ehkä nyt menee jonkun muun valiokunnan asioiden puolelle — sotilaallisesti aika vähämerkityksellinen asia. Mutta ehdottomasti symbo-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 70/2021 vp

lisesti ja konfliktin ratkaisujen ja näiden kannalta merkittävä, vaikkakin modernin sotilas-teollisuuden tarkoituksessa näillä tarkkailulenkoilla on aika pieni merkitys nykyään.

Sitten tuossa mainittiin myös tämä lehdistötilaisuus ja muut, jotka vaalitarkkailussa pidetään — nämä ensilöydökset, mistä vaalitarkkailijat sitten tuottavat raportin. Eli sekä ODIHRin pitkäaikaistarkkailijat että myös parlamentaarisesti toimivat kansanedustajat, jotka siellä ovat lyhytaikaistarkkailijoina, teettävät tämän yhteisen dokumentin ja saavat ehkä sen keskeisen huomion, kun silloin vaalit ovat ajankohtaisia ja nämä ensilöydökset tulevat tavallaan jo seuraavana aamuna tai viimeistään seuraavana iltapäivänä. Vähemmälle huomiolle jää se loppuraportti, joka julkaistaan yleensä 1–2 kuukauden kuluttua vaaleista. Tässä on sitten yleensä myös tilastollista analyysiä ja sellaisia huomioita, joita ei ole siinä ajassa vielä ehditty puida. Eli siis tässä käytännössä edellisenä yönä lasketaan tulos, ja sitten on jo löydöksiä seuraavana tiedossa. Eli se on ehkä sellainen, mikä niin ODIHRin ja Etyjin kuin Euroopan neuvostonkin pitäisi vahvemmin nostaa esiin: tämän loppuraportin merkitys ja se, millä tavalla se muuttaa näitä demokraattisia prosesseja ja itsetarkkailun luonnetta näissä maissa. Nythän on siirrytty tilastopohjaisesta tarkkailusta yhä enemmän havaintopohjaiseen tapaan toimia. Aika näyttää sitten, miltä osin se tätä tilannetta muuttaa, mutta joka tapauksessa tämä kokonaisuus ODIHRin ympärillä on myös mennyt jatkuvasti ammattimaisempaan suuntaan. — Kiitoksia.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Kiitoksia. — Edustaja Kiljunen Kimmo, olkaa hyvä.

19.19 Kimmo Kiljunen sd: Arvoisa puhemies... [Puhuja aloittaa puheenvuoron mikrofonin ollessa suljettuna]

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Pistäkää mikrofonin päälle.

Kaksi huomiota: Ensinnäkin tämä Open Skies -sopimus, edustaja Junnila totesi, että se on ollut tärkeä symbolisesti eikä niinkään sotilasteknisesti. Toisaalta kun kuuntelee suomalaisten sotilasviranomaisten puheita tänä päivänä, he kovasti valittavat sitä, että häviää se mahdollisuus, mikä aidosti Suomella on ollut, että me voimme Venäjän ilmatilasta legitimitä seurata Venäjällä muun muassa varustelukehitystä, tukikohtia ja niin edelleen. Tietysti päinvastoin se tilanne on olemassa, mutta olennaisempaan tässä on tunnistaa se merkitys. Minä en puhuisi symbolisesti merkittävistä silloin, kun me puhumme luottamusta lisäävistä toimista. Pienetkin askeleet, jotka lisäävät keskinäistä luottamusta ja avoimuutta, ovat isoja merkitykseltään, ja sen takia, vaikka ne eivät nimenomaan sotilaallisessa mielessä olekaan ratkaisevia, ne ovat isoja merkityksiä tässä poliittisessa mielessä. Sen takia se on valitettavaa, että me olemme polarisoituvassa tilanteessa suurvaltojen kesken tällä hetkellä Euroopassa, mikä heikentää meidän kaikkien turvallisuutta.

Arvoisa puhemies! Haluaisin kuitenkin kaksi sanaa sanoa tästä Armenia ja Azerbaidžan -tilanteesta, kun sitä on joutunut tietysti seuraamaan aivan läheltä ja tunnistaa juuri nämä ongelmat.

Se parlamentaarinen kriisi, mikä on Armeniassa, johtuu ensi sijassa tästä sodasta ja siitä, että Armenia niin sanotusti hävisi sen sodan. Tämä oli ikävää, että se Minsk-prosessi ei ollut johtanut neuvotteluihin, Minsk Group ei ollut onnistunut tätä neuvotteluprosessia todella aidosti aikaansaamaan, ja tässä käytettiin aidosti voimaa, sotilaallista voimaa. Kertoo

Pöytäkirjan asiakohta PTK 70/2021 vp

myöskin sotilasteknologian kehityksestä, että huolimatta Armenian hävittäjälaivastosta se oli kykenemätön toimimaan drooneja ja lennokkeja vastaan, jotka olivat toisella puolella niin paljon kehittyneempiä järjestelmiä, ja se johti tietysti kaoottiseen asetelmaan siellä Nagorno-Karabahin alueella.

Se ulkoinen väliintulo siltä osin, olisiko siinä Euroopan mailla ollut tilaa olla enemmän aktiivisia ja Etyjillä mahdollisuuksia olla aktiivisempi, niin ehkä Etyjillä olisi voinut olla tilaa enemmän, mutta sitä yhteisymmärrystä ei sieltä löytynyt. Siinä tuli sitten ratkaisu, jonka Venäjä lanseerasi aidosti. Voin sanoa sen ihan avoimesti julkisesti, että hyvä on, että saatiin aseet vaikenemaan. Se oli ratkaisevan tärkeää.

Olennaista on kuitenkin tunnistaa, että tässä sopimuksessa, joka tehtiin — se ei vielä ole varsinainen rauhansopimus — ei itse asiassa ratkaistukaan Nagorno-Karabahin kansallispoliittista asemaa. Se jätettiin siinä vielä auki. Rajalinja saatiin määriteltyä sillä tavalla, mihin Azerbaidžanin armeija pysähtyi. Azerbaidžan sai tällä sotilastoimellaan seitsemän isoa, laajaa aluetta, jotka Armenia oli nimenomaan Azerbaidžanilta miehittänyt, legitiimisti miehittänyt, ja pienen osan myöskin itse Nagorno-Karabahista, joka on ollut itsehallinnollinen alue Azerbaidžanin sisällä ja luetaan kansainvälisoikeudellisesti [Puhemies koputtaa] edelleenkin kuuluvaksi Azerbaidžaniin mutta itsehallinnollisena, erillisenä alueena. Tämän armenialaisalueen eli Nagorno-Karabahin asemaa ei tässä kuitenkaan määritelty. Se jäi lopputuloksena avoimeksi. — Ymmärrän, puhemies, joudun nyt keskeyttämään täältä käsin tulevan puheenvuoron ja sanomaan lopputeesin. — Se johti kyllä siihen, että venäläinen läsnäolo, sotilaallinen läsnäolo, tuli pysyväksi sekä Armenian puolella, jossa he ovat olleet jo aikaisemmin, mutta myöskin nyt Azerbaidžanin alueella tässä rauhanvälitystehtävässä.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Kiitos. — Sitten edustaja Junnila.

19.22 Vilhelm Junnila ps: Arvoisa puhemies! Mitä tulee Open Skies -sopimukseen, aina-kaan viimeisimpien raporttien mukaan, mitä olen lukenut, sen sotilaallista merkitystä ei ole pidetty merkittävänä nimenomaan sen vuoksi, että nyt meilläkin on mahdollisuus sotilastiedustelussakin vaihtaa tietoja ja ei olla tavallaan enää satelliittitietojen varassa. Eli siltä osin tämä on kyllä ainakin heidän arvionsa mukaan liikkunut symbolisempaan suuntaan kuin aikaisemmin.

Tässä edustaja Kiljunen sivusi Armenian ja Nagorno-Karabahin tilannetta. Sehän pitää paikkansa, että tämän aikaisemman sodan — siis puhutaan tästä isosta 90-luvun alun sodasta eikä näistä pienemmistä taisteluista, joita on jatkuvasti siellä ollut — yhteydessään Armenian ja Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Armenia otti haltuunsa yhdeksän varsinaisen Nagorno-Karabahin alueen ulkopuolista aluetta, jotka olivat aiemmin kuuluneet Azerbaidžaniin ainakin siinä neuvostomallissa. Tästä on ollut se suuri kiista, eikä ole haluttu tehdä luovutuksia myöskään Armenian taholta suuntaan eikä toiseen. Nythän tilanne on sitten muuttunut hyvin radikaalisti. Ei puhuta edes näistä seitsemästä, mistä edustaja Kiljunen mainitsi, vaan tästä Artsakh-nimisestä, jota Armeniakaan ei ole tunnustanut mutta joka käytännössä toimii niin kuin valtio tällä alueella itsenäisenä, ja heillähän tämä alue siis ulottui koko tälle alueelle mukaan lukien tämä vanha Nagorno-Karabah. Nyt tämän sodan seurauksena Azerbaidžan on saanut alueita, jotka eivät taas ole missään vaiheessa kuuluneet varsinaisen Azerbaidžanin alueisiin, eli myös näiden seitsemän alueen ulkopuolelta, ja sen vuoksi tämä tilanne on kyllä äärimmäisen haastava ratkaista.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 70/2021 vp

Toisekseen myös neuvostoaikaiset kartat, joiden perusteella on piirretty nämä rajaviivat, ovat olleet hyvin epätarkkoja, ja nyt viime aikoina esimerkiksi Sevan-järven selkkaus on johtanut siihen, että käytännössä on myös tulkintaeroavaisuuksia siitä, mikä kuuluu mil- lekin puolelle. Eli tämä on erittäin vaikea ja haasteellinen tilanne.

Siinä edustaja Kiljunen on täysin oikeassa, että mitä tulee nimenomaan tämän Artsakhin, Nagorno-Karabahin pohjalle perustetun valtion, rooliin — sen tunnustamista tai mil- lään tavalla sen roolia yksilöimättä — niin näissä ratkaisuissa ei ole edetty, ja se on ehkä se kaikkein keskeisin ongelma. Ei edes tämä pakolaiskriisi ja sodan runtelema kansallistunne ja niin edelleen, nälänhätä tai muutkaan, vaan oikea, siis hyvin pitkäkestoinen turvallisuus- haaste on se, [Puhemies koputtaa] että tälle alueelle ei vahvistunut roolia edelleenkaan, vaikka siellä alueella ovat nyt Venäjän niin sanotut rauhanturvaajat ja taistelut suurimmal- ta osaltaan ovat seesteiset. — Kiitoksia.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Nyt mennään tarkalleen tähän 3 minuuttiin. — Kiitoksia. — Edustaja Kiljunen, Kimmo.

19.26 Kimmo Kiljunen sd: Arvoisa puhemies! Jotta se tulee selkeäksi kuulijoille, niin tietysti tämä Nagorno-Karabah on armenialaisaluetta, siis se on armenialaisten asuttamaa aluetta, joka kuului kansainvälisoikeudellisesti Azerbaidžaniin. Se on ollut se itsehallin- non luonne siinä. Artsakh ikään kuin itsenäistyi, mutta sehän oli Armeniaan käytännössä integroitunut kokonaisuus. Se, mikä siinä nyt tavallaan jäi ratkaisematta, on se, mikä kan- sainvälisoikeudellinen asema tällä itsehallintoalueella, Artsakhilla tai Nagorno-Karabahil- la jatkossa on. Osia siitä alueesta otti Azerbaidžan hallintaansa, jotka ovat ihan Stepana- kertin, joka on pääkaupunki, kyljessä — siitä on kuusi kilometriä, ja Azerbaidžanin valtaa- masta Şuşan kaupungista tai kylästä näkyy Stepanakert, heidän pääkaupunkinsa. Eli se on nyt hyvin tiukassa kontrollissa myöskin Azerbaidžanin puolelta.

Mutta se, mikä tässä nyt tapahtui olennaisesti, niin nämä venäläisten rauhanturvajoukot — niitä voi sanoa niin sanotuiksi tai ei- niin sanotuiksi rauhanturvajoukoiksi, mutta kun ne ovat joka tapauksessa stabiloineet sen tilanteen, niin siellä ei ole enää avoin konfliktitilan- ne — ovat tulleet sinne pysyvästi jäädäkseen. Se on tässä se ongelma, että me emme löy- täneet sinne kansainvälispoliittisesti hyväksyttävää ratkaisua tälle asetelmalle, ja siinä mie- lessä tämä avoin konflikti jää tähän vielä elämään eli jää määrittelemättä tämän armenia- laisten asuttaman, Azerbaidžaniin kuuluneen Nagorno-Karabahin alueen asema. Ja minä vain pelkään, että niin kauan kun tätä laajempaa sopimusta ei ole näissä jäätäneissä kon- flikteissa — joihin kuuluvat Abhasia, Etelä-Ossetia, Transnistria ja niin edelleen, ja tänä päivänä Luhanskin ja Itä-Ukrainankin alue, puhumattakaan Krimistä — eli niin kauan kun nämä asiat ovat avoimella tilalla, meillä on tätä jännittyneyttä keskustelua Euroopassa koko ajan. Tämä polarisoi ja polarisoi ja polarisoi, ja se suuri haave, joka oli 90-luvun alussa, luoda tällainen obštšaja Jevropa eli yhteinen Eurooppa — jos käyttää venäläistä termiä, minkä Gorbatšov silloin aikanaan lanseerasi — se on kaukana, kaukana, kaukana.

Nyt tämä on tällamoista pienten enklaavien hallintaa näillä alueilla, joka synnyttää pelk- kiä jännitteitä ja sisäisiä ristiriitoja, ja tämän kanssa me nyt sitten Euroopassa joudumme tällä hetkellä elämään, ja siinä, kuinka niihin löydetään ratkaisuja, viisaat neuvot ovat tar- peen.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Kiitoksia. — Edustaja Junnila.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 70/2021 vp

19.28 **Vilhelm Junnila ps:** Arvoisa puhemies! Tuossa se saatiin ratkaistua ikään kuin tällä sodalla. Eli Nahitševan, joka on siis kuulunut Azerbaidžaniin jo aiemmin, sai maayhteyden Azerbaidžaniin. Se oli osana Armenian myönnytyksiä eksklaaveihin, jotka siis sijaitsevat vielä nyky-Armenian pohjoispuolella, ja niiden rooliin ei tullut mitään ratkaisua.

Tuossa edustaja Kiljunen kuvasi hyvin tilanteen haasteellisuutta. Faktahan on se, että vuoden 92 jälkeen käytännössä nämä alueet ovat olleet etnisesti armenialaisia, ja nyt tilanne taas muuttuu näiden seitsemän maakunnan osalta. Sinne asutetaan hyvin paljon sekä paluumuuttajia että aivan uusia ihmisiä Azerbaidžanin toimesta. Tämä eskalaatio on, sanoisin, hyvin mahdollista myös jatkossa, vaikka nämä niin sanotut rauhanturvaajat siellä ovatkin, koska tilanne on vain jäänyt. Se on aiemminkin ollut niin — jonkin aikaa on eletty sulassa sovussa, kunnes taas on haettu rajalinjauksiin uusia ratkaisuja.

Tämän Nahitševanin lisäksi Armenialla on keskeinen ongelma nyt nimenomaan yhteydessä Stepanakertiin. Jos vaikka Jerevanista yrittää matkustaa Stepanakertiin, jossa käytännössä ainoa mahdollinen reitti on siis kulkea Armenian kautta, niin koska siinä oleva maakunta jäi tässä sodassa Azerbaidžanille, se koko tielinjauskin pitää rakentaa uudelleen. Ehkä semmoinen keskeinen, mihin Suomi ja Etyjkin voisivat vaikuttaa, on lentoyhteyden avaaminen. Stepanakertillähan on ollut toimiva lentokenttä, mutta sieltä ei ole koskaan noussut yhtään konetta, koska Azerbaidžan on uhannut pudottaa kaikki siviililentokoneetkin, jos sitä uhataan.

Tässä myös Suomen ja Venäjän välisen yhteistyön tuloksena voisi ehkä olla se, että vuoropuhelua tältä osin mahdollistettaisiin. Se helpottaisi jo paljon sekä paikallisten ihmisten että myös Etyjin ja ODIHRin ja UNHCR:n kaltaisten toimijoiden asemaa ja toimintavaltuutta, kun tämä yhteys saataisiin kuntoon. — Kiitos.

Keskustelu päättyi.

Asia lähetettiin ulkoasiainvaliokuntaan.